

Handvatten voor de oriëntering naar een finaliteit na de 1ste graad A-stroom vanuit de leerplannen algemene vorming

Inhoud

1	Situering	2
1.1	Focus van de tekst	2
1.2	Overgang naar de 2de graad so en onderwijsloopbaanbegeleiding.....	3
2	Algemene uitgangspunten bij de oriëntering naar een finaliteit.....	3
2.1	De matrix secundair onderwijs als een continuüm	3
2.2	Drie assen van verdieping	4
2.2.1	Abstractie	4
2.2.2	Autonomie.....	5
2.2.3	Complexiteit	5
2.3	Informatieverwerving en -verwerking	5
2.4	Samenhang matrix, verdieping en informatieverwerving en -verwerking.....	6
2.5	De keuze van de school	6
3	Oriëntering naar de A- of D/A-finaliteit	6
3.1	Moderne talen	6
3.1.1	Nederlands	6
3.1.2	Frans/Engels	6
3.2	Geschiedenis.....	7
3.3	Natuurwetenschappen.....	8
3.4	Wiskunde	8
4	Oriëntering naar de D/A- of D-finaliteit.....	9
4.1	Moderne talen	9
4.1.1	Nederlands	9
4.1.2	Frans/Engels	10
4.2	Natuurwetenschappen.....	10
4.3	Wiskunde	11
5	Oriëntering binnen de D-finaliteit	11
5.1	Moderne talen	12
5.1.1	Nederlands	12
5.1.2	Frans/Engels	12
5.2	Geschiedenis.....	13
5.3	Natuurwetenschappen.....	14
5.3.1	Leerplannen B en B+	14
5.3.2	Leerplannen B+S.....	14
5.4	Wiskunde	15
5.4.1	Leerplannen B en B+	15
5.4.2	Leerplannen B+S.....	16
5.5	Onderscheid tussen inhoudelijk verwante studierichtingen	16

5.5.1 (Toegepaste) bètawetenschappen	16
5.5.2 Menswetenschappen	17
Bijlage 1 - Beschrijving van de studiedomeinen	18
Bijlage 2 - Onderscheid leerplannen D/A- en A-finaliteit	21
Bijlage 3 - Onderscheid leerplannen D- en D/A-finaliteit.....	24
Bijlage 4 - Samenhang in de D-finaliteit	27
Bijlage 5 - Studierichtingen in de D-finaliteit.....	31

1 Situering

1.1 Focus van de tekst

De 1ste graad so is een observerende en oriënterende graad. Oriëntering naar de 2de graad gebeurt tijdens observaties in de 1ste graad vanuit het geheel van de vorming, niet vanuit een specifiek vak. In begeleidende en delibererende klassenraden gaat het m.a.w. steeds om een samenspel van factoren.

In deze bijdrage focussen we op de oriëntering naar een finaliteit vanuit de algemene vorming van de 1ste graad: domeinoverschrijdende doorstroomfinaliteit (DO D), domeingebonden doorstroomfinaliteit (DG D), dubbele finaliteit (D/A), arbeidsmarktfinaliteit (A). De klemtoon ligt op de A-stroom; leerlingen van de B-stroom zullen hoofdzakelijk een studierichting in de A-finaliteit kiezen.

Na de 1ste graad kiest een leerling een studierichting op basis van een (eerste) interesse en op basis van zijn intrinsieke mogelijkheden. Interesse en eigen mogelijkheden kan je niet zonder meer van elkaar scheiden: een leerling die in de 2de graad in een studiedomein een studierichting volgt die zijn interesse wegdraagt, heeft meer kans om maximaal te worden aangesproken op zijn mogelijkheden.¹ De basisopties in de eerste graad kunnen die combinatie van interesse en mogelijkheden bijkomend versterken. Ook de psychomotorische dimensie (fijne motoriek, oog-handcoördinatie) is afhankelijk van de studiedomeinen belangrijk voor nogal wat studierichtingen in de tweede graad. De focus van deze bijdrage ligt evenwel op de algemene vorming en de bijbehorende leerplannen.

In de 1ste graad nemen de leerplannen van de algemene vorming keuzedoelen of wenken extra op. Ze kunnen bijdragen tot een duidelijker inzicht in de intrinsieke mogelijkheden van een leerling. Leraren in de 1ste graad kunnen evenwel ook andere keuzes maken. In deze bijdrage identificeren we vanuit de algemene vorming van de 2de graad criteria die het lerarenteam in de 1ste graad kan gebruiken in functie van de keuze voor een finaliteit van de 2de graad. De keuzedoelen of wenken extra in de 1ste graad vallen daar niet noodzakelijk mee samen.

We formuleren een aantal algemene uitgangspunten voor de oriëntering naar een finaliteit. We spitsen ons daarna toe op het onderscheid tussen de verschillende finaliteiten en formuleren criteria (geen checklist) voor Geschiedenis, Nederlands, Engels/Frans, Wiskunde en Natuurwetenschappen in de 1ste graad. Ook voor de andere vakken kunnen de uitgewerkte criteria nuttig zijn tijdens begeleidende en delibererende klassenraden. Voor de studierichtingen in de D-

¹ Zie *Bijlage 1 Beschrijving van de studiedomeinen*.

finaliteit (domeingebonden en domeinoverschrijdend) gaan we dieper in op het onderscheid tussen inhoudelijk verwante studierichtingen.

In de bijlagen vind je naast een beschrijving van de studiedomeinen een uitgebreidere analyse van de relevante vakken in de 2de graad.

1.2 Overgang naar de 2de graad so en onderwijsloopbaanbegeleiding

Deze bijdrage behandelt slechts één aspect van onderwijsloopbaanbegeleiding (OLB) in de overgang van de 1ste naar de 2de graad so. OLB beperkt zich niet tot één scharnierpunt; het is een continu en dynamisch proces waarbij de leerling als belangrijkste actor met ondersteuning van leraren, ouders, CLB en vrienden keuzes leert maken en aan zijn keuzebekwaamheid werkt. OLB kan ook niet worden losgezien van andere begeleidingsdomeinen (leren en studeren, psychisch en sociaal functioneren en preventieve gezondheidszorg) of andere aspecten van leerlingenbegeleiding en goed onderwijs.² Bovendien is leren kiezen een essentieel onderdeel in het Gemeenschappelijk funderend leerplan in de 1ste graad. De realisatie ervan op klas- en schoolniveau is een gezamenlijke verantwoordelijkheid.

De studiekeuze die een leerling maakt, wordt beïnvloed door studieresultaten maar ook door de betekenis die de leerling (en zijn ouders) geven aan die resultaten. De kans dat het advies door de leerling wordt opgevolgd is veel groter als de betekenis die ze eraan geven, spoort met de manier waarop leraren dat doen. Belangrijk is dat de leraar met de leerling communiceert over zijn observaties en tussentijdse evaluaties met de bedoeling de leerling erover te laten nadenken. Daarbij stimuleert hij de leerling om op vaste en strategisch goed gekozen momenten stil te staan bij het eigen leren en bij het resultaat ervan. Voordeel is dat een leerling op die manier geleidelijk inzicht verwerft in de eigen sterktes en zwaktes en dat leraren inzicht krijgen in aspecten die anders mogelijk verborgen blijven. De leerling ontdekt moeilijkheden en nieuwe, onverwachte mogelijkheden. Elk vak biedt daar kansen toe.

2 Algemene uitgangspunten bij de oriëntering naar een finaliteit

2.1 De matrix secundair onderwijs als een continuüm

De studierichtingen in de 2de graad situeren zich op een as met aan de linker- en rechterkant **twee duidelijke profielen:**

- aan de linkerkant van het continuüm bevinden zich studierichtingen die een brede algemene vorming beogen die diepgaander, abstracter, meer autonoom en in een beperkter tijdsbestek wordt verworven en verwerkt;
- aan de rechterkant gaan studierichtingen uit van een inductiever leerproces: levensechte, vakoverschrijdende opdrachten spelen in op de ervaring van leerlingen maar kunnen ook hun ervaringswereld verbreden; er is een duidelijke structuur en ondersteuning zowel wat de inhoud van het geleerde als het leren zelf betreft.

² Vademecum zorgbreed en kansrijk onderwijs, [Onderwijsloopbaan so](#), pp. 4-8.

	Finaliteit doorstroom		Dubbele finaliteit (doorstroom/arbeidsmarkt)	Finaliteit arbeidsmarkt		BuSO OV1 en OV2
	Domeinoverschrijdend ASO	Domeingebonden TSO/KSO	TSO/KSO	BSO	BuSO OV3	
Taal en cultuur						
STEM						
Kunst en creatie						
Land- en tuinbouw						
Economie en organisatie						
Maatschappij en welzijn						
Sport						
Voeding en horeca						

2.2 Drie assen van verdieping

2.2.1 Abstractie

Leerdoelen worden gerealiseerd op een verschillend niveau van abstractie. Van alle leerlingen wordt verwacht dat ze het concrete structureren op een bepaald abstractieniveau en dat ze vanuit dat abstractieniveau de realiteit herstructureren. Er is een verband tussen dat abstraheren en het genereren van transfervaardigheid.

Aan de basis van transferbekwaamheid ligt immers de capaciteit om wat werd geleerd te decontextualiseren of om abstractie te maken van niet wezenlijke kenmerken van de situatie (leertaken, ervaringssituaties) waarin iets werd geleerd. De capaciteit om iets op een algemener (conceptueler) niveau te beschouwen komt onder andere tot uiting wanneer de leerling datgene wat hij heeft geleerd, kan formuleren in zijn essentie of in algemene termen (bijvoorbeeld in logische relaties, formules, beelden die naar verschillende concrete situaties verwijzen, in stappenplannen of processen).

Dat soort verwerking gaat gepaard met een sterke wendbaarheid van het geleerde. Elke leerling kan via transferprocessen datgene wat hij leerde in zeer verschillende, ook minder vertrouwde situaties aanwenden eventueel met aanpassingen voor het specifieke van de nieuwe situatie. De graad van wendbaarheid die van een leerling wordt verwacht, zal weliswaar verschillen.

Wordt de matrix van rechts naar links doorlopen, dan zal van een leerling in toenemende mate worden verwacht dat hij

- het geleerde decontextualiseert en op een conceptueel niveau kan structureren;
- het geleerde transfereert naar andere contexten;
- meer divergent gaat denken. Dat betekent dat de leerling met het aangeleerde creatief omgaat en eigen combinaties maakt, meer productieve en minder reproductieve cognitieve processen hanteert.

Naarmate men in de matrix van links naar rechts evolueert, wordt van de leerling verwacht dat hij meer leert vanuit concrete contexten en het geleerde gericht toepast.

Een groot deel van de leerlingen combineert concrete en meer abstracte manieren van leren.

2.2.2 *Autonomie*

Wordt de matrix van rechts naar links doorlopen, dan zal van een leerling in toenemende mate worden verwacht dat hij

- een groter niveau van zelfsturend vermogen bezit en op een hoger niveau cognitieve processen kan aanwenden (controleoperaties in eigen handelen inbouwen, uit zichzelf terugblikken op het doorlopen proces en eigen handelen bijsturen op basis van reflectie);
- minder hulp van buitenaf nodig heeft (leraar, andere leerlingen, leermiddelen) bij het oplossen van problemen of het uitvoeren van leertaken;
- het eigen denkkader kritisch ontwikkelt en wat hem wordt aangeboden, afweegt ten opzichte van het eigen referentie- of normkader. De leerling is meer in staat om zelf de verantwoordelijkheid over zijn leerproces op te nemen en zichzelf te sturen. Dat betekent dat de leerling controleoperaties in zijn handelen inbouwt, uit zichzelf terugblijkt op het doorlopen proces, zelf kiest en zijn handelen bijstuurt op basis van reflectie.

2.2.3 *Complexiteit*

Vaak is de keuze voor de abstractiegraad gelijklopend met de mate van complexiteit. Een grote wendbaarheid van het geleerde correspondeert met een breed spectrum terwijl een contextgebonden aanpak dikwijls met een smaller spectrum overeenstemt. Bepaalde leerlingen zullen voornamelijk leerdoelen bereiken die nauw verbonden zijn met een specifieke context. Andere leerlingen zullen parallelle doelen vanuit analoge, vaak aangrenzende contexten nastreven. Voor sommige leerlingen is de context waarin doelen worden bereikt heel breed. Voor hen zullen de doelen in een zo ruim mogelijke waaier van contexten moeten worden gesitueerd.

Naarmate men in de matrix van rechts naar links evolueert wordt van leerlingen verwacht dat zij in contexten breder dan de eigen studierichting meer inzicht hebben om met een complexere situatie om te gaan, om meer criteria te hanteren, om een complexere bewerking of handeling uit te voeren, om meerdere vaardigheden, kenniselementen of bronnen te integreren.

2.3 **Informatieverwerving en -verwerking³**

De leerling kent in de eerste graad een enorme groei in zijn denken, kennen en weten. Hij is in staat om in een relatief korte periode diverse informatie te verwerven en te verwerken. Daarbij gaat het niet louter om het gebruik van geheugen, dat zich al sterk ontwikkelde voor de puberteit, maar vooral om het actief omgaan met het verwerven en verwerken van informatie in denken, kennen en weten.

De diepte van informatieverwerving en -verwerking en het tempo waarin dat gebeurt, is verschillend; sommige leerlingen verwerven en verwerken gemakkelijker grote, complexe en verschillende soorten kennis op een meer diepgaande manier en in een korter tijdsbestek. Dat verschil kan, als het met de nodige omzichtigheid wordt benaderd, voor elke leraar in de 1ste graad een belangrijk criterium zijn bij de oriëntatie van leerlingen. In het [Gemeenschappelijk funderend leerplan](#) vind je aanknopingspunten bij *4.7 Betekenisvol leren en kiezen*:

- de leerlingen zoeken doelgericht informatie in diverse bronnen;
- de leerlingen beoordelen doelgericht informatie op betrouwbaarheid, correctheid en

³ Jolles, J., *Het tienerbrein, over de adolescent tussen biologie en omgeving*, Amsterdam, 2017.

bruikbaarheid bij het lezen en luisteren;

- de leerlingen verwerken informatie op een kritische en systematische manier;
- de leerlingen nemen notities bij het lezen en beluisteren van teksten;
- de leerlingen zetten (meta)cognitieve leer- en regulatiestrategieën in om zich leerinhouden eigen te maken;
- de leerlingen reflecteren cyclisch, vakoverschrijdend en vakspecifiek over het eigen leerproces en sturen het op basis daarvan doelgericht bij.

2.4 Samenhang matrix, verdieping en informatieverwerving en -verwerking

Het continuüm op de samenhangende assen van verdieping (abstractie, autonomie, complexiteit) en in de informatieverwerving en -verwerking valt niet samen met de finaliteiten in de 2de graad. Sommige leerlingen kunnen daarin nog stevig groeien in de tweede graad. Het prospectieve karakter van begeleidende en delibererende klassenraden blijft vooropstaan.

2.5 De keuze van de school

De nieuwe eindtermen van de basisvorming eerste graad zijn minimumdoelen. Ze laten ruimte aan de school om vanuit haar visie op onderwijs schooleigen keuzes te maken over de vakken heen en binnen (bepaalde) vakken. De keuzedoelen en wenken extra in de leerplannen kunnen daarbij helpen. De schooleigen keuzes zijn mede bepalend voor de oriëntering.

3 Oriëntering naar de A- of D/A-finaliteit

3.1 Moderne talen

3.1.1 Nederlands

Een vergelijking tussen Nederlands D/A-finaliteit en A-finaliteit toont volgende verschillen:

- andere kenmerken van te lezen of te beluisteren teksten en minimumvereisten voor (interactief) spreken en schrijven (variatie aan tekstsoorten, specificiteit tekstonderwerp, gebruikte woordenschat, informatiedichtheid, Standaardnederlands, complexiteit zinsbouw, samenhang, tekstverbanden, eisen voor vormcorrectheid, gebruik tekstopbouwende elementen);
- taalgebruik en taalsysteem: concepten komen uitgebreider aan bod in de D/A-finaliteit;
- de literaire componenten zijn minder uitgewerkt in de A-finaliteit.

Volgende indicatoren die te maken hebben met abstractie, autonomie of complexiteit kunnen helpen bij de oriëntering van de leerling naar D/A- of A-finaliteit:

- de mate waarin een leerling zelf in staat is om teksten te begrijpen en te produceren;
- de mate waarin een leerling elementair inzicht heeft in het taalsysteem in functie van doelgericht lezen, luisteren, spreken en schrijven.

3.1.2 Frans/Engels

Een vergelijking tussen Frans/Engels D/A-finaliteit en A-finaliteit toont volgende verschillen:

- een belangrijk onderscheid in de tweede graad is het verplichte aanbod van Frans en Engels in de D/A-finaliteit. In de A-finaliteit komt minimaal één vreemde taal aan bod;
- schriftelijke interactie komt niet aan bod in de tweede graad A-finaliteit;
- andere kenmerken van te lezen of te beluisteren teksten en minimumvereisten voor

(interactief) spreken en schrijven (gebruikte woordenschat, informatiedichtheid, lengte van de tekst, complexiteit zinsbouw, samenhang en tekststructuur, tekstverbanden, eisen voor vormcorrectheid en vlotheid, mate van ondersteuning);

- tekstbegrip: enkel onderwerp, hoofdgedachte en relevante informatie in de A-finaliteit;
- taalsysteem: in de A-finaliteit ligt de nadruk op het gebruik van de taal als communicatiemiddel. De morfosyntaxis is diepgaander uitgewerkt in de D/A-finaliteit.

Volgende indicatoren die te maken hebben met abstractie, autonomie of complexiteit kunnen helpen bij de oriëntering van de leerling naar D/A- of A-finaliteit:

- de mate waarin een leerling vlot een vreemde taal leert;
- de mate waarin een leerling in staat is om teksten te begrijpen en zelfstandig te produceren;
- de mate waarin een leerling elementair inzicht heeft in het taalsysteem in functie van doelgericht lezen, luisteren, spreken en schrijven.

3.2 Geschiedenis

Een vergelijking tussen Geschiedenis D/A-finaliteit en het luik geschiedenis in MAVO A-finaliteit toont volgende verschillen:

- in de D/A-finaliteit wordt in het verlengde van de A-stroom eerste graad verder vorm gegeven aan historische vraagstelling;
- in de A-finaliteit ligt de focus op het situeren van historische fenomenen op een gegeven tijdlijn met de courante westerse periodisering; in de D/A-finaliteit wordt een historisch referentiekader opgebouwd met aandacht voor structuurbegrippen, scharnierpunten en kenmerken van de maatschappelijke domeinen voor de samenlevingen uit de middeleeuwen en de vroegmoderne tijd;
- in de D/A-finaliteit worden historische bronnen beoordeeld op bruikbaarheid en betrouwbaarheid; in de A-finaliteit worden historische bronnen over eenzelfde historisch fenomeen vergeleken met focus op betrouwbaarheid;
- in de D/A-finaliteit ligt de focus op historische beeldvorming aan de hand van kritische bronnenanalyse en historische redeneerwijzen; die dimensie is niet aanwezig in de A-finaliteit;
- in de A-finaliteit beperkt de reflectie over de relatie verleden, heden en toekomst zich tot inzicht in betekenisgeving aan historische fenomenen en toelichting van verschillen tussen vroeger en nu aan de hand van voorbeelden; in de D/A-finaliteit wordt ingezoomd op mythevorming en de invloed van de eigen standplaatsgebondenheid op historische beeldvorming.

Volgende indicatoren die te maken hebben met abstractie, autonomie of complexiteit kunnen helpen bij de oriëntering van de leerling naar D/A- of A--finaliteit:

- de mate waarin een leerling in staat is om een historisch referentiekader op te bouwen;
- de mate waarin een leerling historische bronnen kritisch kan beoordelen;
- de mate waarin een leerling tot historische beeldvorming komt;
- de mate waarin een leerling inzicht heeft in mythevorming en in de invloed van de eigen standplaatsgebondenheid.

3.3 Natuurwetenschappen

Een vergelijking tussen Natuurwetenschappen D/A-finaliteit en A-finaliteit toont volgende verschillen:

- in de A-finaliteit ligt de focus op taakgericht en concreet handelen, terwijl in de D/A-finaliteit wordt gewerkt aan taakgericht handelen in aanverwante contexten met integratie van wetenschappelijke inzichten;
- in de A-finaliteit vertrekt men eerder vanuit een begeleide instructie;
- in de A-finaliteit komen er minder wetenschappelijke concepten aan bod dan in de D/A-finaliteit;
- in de A-finaliteit wordt vertrokken vanuit functionele contexten dichtbij de leefwereld van de leerling terwijl in de D/A-finaliteit een ruime waaier aan contexten aan bod komt in relatie met de wetenschappelijke begrippen;
- in de A-finaliteit worden concepten inzichtelijk vanuit concrete situaties en voorbeelden aangebracht terwijl in de D/A-finaliteit de concepten ook een formelere invulling kunnen krijgen.

Vanuit de STEM-doelen in de eerste graad kunnen volgende indicatoren helpen bij de oriëntering van de leerling naar D/A- of A-finaliteit:

- de mate waarin de leerling bij het onderzoeken, ontwerpen, probleemoplossen en realiseren gericht is op de praktische, instrumentele vaardigheden;
- de mate waarin de leerling bij het onderzoeken, ontwerpen, probleemoplossen en realiseren in staat is om op een analytische, methodische manier
 - vragen te stellen en problemen te definiëren (van eenvoudig tot complex);
 - modellen te hanteren (van concreet tot abstract);
 - data te verwerken (van eenduidige interpretatie tot eenvoudige analyse);
 - verklaringen of oplossingen te ontdekken (voor eenvoudige tot complexe problemen of vragen);
 - resultaten en gevolgde werkwijze te beargumenteren (van sterk geleid tot meer zelfstandig);
- de mate waarin de leerling bij het onderzoeken, ontwerpen, probleemoplossen en realiseren in staat is om vanuit abstracte instructie (modellen, schema's, grafieken, tabellen) autonoom te handelen.

Vanuit de inhoudelijke doelen uit de wetenschappelijke vorming van de eerste graad kunnen volgende indicatoren helpen bij de oriëntering van de leerling naar D/A- of A-finaliteit:

- de mate waarin de leerling wetenschappelijke inzichten beheerst en erin slaagt om die met elkaar te combineren en te interpreteren;
- de mate waarin de leerling in staat is om binnen een gegeven tijdsplan een zekere hoeveelheid aangebrachte wetenschappelijke concepten te verwerken.

3.4 Wiskunde

Een vergelijking tussen Wiskunde D/A- en A-finaliteit toont volgende verschillen:

- in de A-finaliteit wordt gefocust op wiskundige begrippen, concepten en vaardigheden die nodig zijn om doeltreffend te functioneren in de samenleving. Het gaat onder meer over functioneel rekenen en het interpreteren van allerhande grafische voorstellingen. In de D/A-finaliteit ligt de nadruk niet op het aspect van maatschappelijke integratie, maar zijn de inhouden ook ondersteunend voor andere vakken;
- in de D/A-finaliteit komen meer begrippen en concepten aan bod. Vaak gaat het ook over meer abstracte inhouden (bv. met gebruik van letters als variabelen of onbekenden);
- in de D/A-finaliteit komen wiskundige eigenschappen (bv. rekenregels van bewerkingen, meetkundige eigenschappen) aan bod;
- in de D/A-finaliteit moeten modellen (bv. grafische voorstellingen) vaak zelf worden opgesteld. In de A-finaliteit ligt de nadruk op het interpreteren van aangereikte modellen;
- in de A-finaliteit mogen meestal hulpmiddelen (bv. ICT, formularium) worden gebruikt bij het oplossen van oefeningen (bv. berekeningen); in de D/A-finaliteit worden oefeningen met beperkte complexiteit ook zonder hulpmiddel opgelost.

Volgende indicatoren die te maken hebben met abstractie, autonomie of complexiteit kunnen helpen bij de oriëntering van de leerling naar D/A- of A-finaliteit:

- de mate waarin een leerling in staat is om (abstracte) begrippen en concepten te gebruiken en eigenschappen toe te passen op een minimaal complexiteitsniveau;
- de mate waarin een leerling zelf eenvoudige modellen kan opstellen of voorstellen;
- de mate waarin een leerling ook zonder hulpmiddel erin slaagt om een oefening op te lossen.

4 Oriëntering naar de D/A- of D-finaliteit

4.1 Moderne talen

4.1.1 Nederlands

Een vergelijking tussen Nederlands D/A-finaliteit en het basisleerplan Nederlands D-finaliteit toont volgende verschillen:

- andere kenmerken van te lezen of te beluisteren teksten en minimumvereisten voor (interactief) spreken en schrijven (specificiteit tekstonderwerp, informatiedichtheid, meer figuurlijk taalgebruik, gebruik van talige middelen om subjectiviteit, objectiviteit, modaliteit uit te drukken, rekening houden met conventies voor teksttypes en -soorten);
- in de D-finaliteit: het samenvatten van geschreven teksten;
- taalgebruik en taalsysteem: in de D-finaliteit ook gevoelswaarde en herkomst van woorden;
- in de D-finaliteit: illustreren van de sociologische aspecten van taal;
- literatuur: analyse komt enkel in de D-finaliteit aan bod; ook verbanden leggen van literatuur met socioculturele context, multimediale vormgeving en literair-historische achtergrond is voorbehouden voor de D-finaliteit.

Volgende indicatoren die te maken hebben met abstractie, autonomie of complexiteit kunnen helpen bij de oriëntering van de leerling naar D/A- of D-finaliteit:

- de mate waarin een leerling zelf in staat is om hoofdpunten en relevante informatie uit moeilijkere teksten te halen en zelf teksten te produceren met herkenbare samenhang;
- de mate waarin een leerling inzicht in het taalsysteem heeft;

- de mate waarin een leerling elementen van literatuurstudie beheerst. In de D/A-finaliteit wordt dat niet verder uitgediept.

4.1.2 Frans/Engels

Een vergelijking tussen Frans/Engels D/A-finaliteit en het basisleerplan Frans/Engels D-finaliteit toont volgende verschillen:

- andere kenmerken van te lezen of te beluisteren teksten en minimumvereisten voor (interactief) spreken en schrijven (gebruikte woordenschat, informatiedichtheid, lengte van de tekst, complexiteit zinsbouw en tekststructuur, eisen voor vormcorrectheid en vlotheid);
- het inzicht in taalsysteem: in de D/A-finaliteit is de morfosyntaxis minder diepgaand uitgewerkt.

Volgende indicatoren die te maken hebben met abstractie, autonomie of complexiteit kunnen helpen bij de oriëntering van de leerling naar D- of D/A-finaliteit:

- de mate waarin een leerling in staat is om een complexere, langere tekst te begrijpen en te produceren;
- de mate waarin een leerling inzicht in het taalsysteem heeft. In de domeingebonden studierichtingen wordt verder gebouwd op dat inzicht en wordt het taalsysteem aanzienlijk uitgebreid ten opzichte van de 1ste graad terwijl in de D/A-finaliteit de kenniselementen nagenoeg identiek blijven aan die van het basisleerplan van de 1ste graad.

4.2 Natuurwetenschappen

Een vergelijking tussen het basisleerplan Natuurwetenschappen D/A-finaliteit en het basisleerplan Natuurwetenschappen D-finaliteit toont volgende verschillen:

- In de D/A-finaliteit bouwen leerlingen op exploratieve en methodische wijze wetenschappelijke kennis op vanuit een beperkt aantal thema's daar waar in het basisleerplan D-finaliteit meer aandacht is voor transfer over wetenschappelijke disciplines heen;
- in de D/A- en de D-finaliteit vertrekt men mogelijk vanuit abstractere vormen van instructie: in de D-finaliteit wordt een hogere graad van autonomie en inzicht verwacht;
- in de D/A-finaliteit is het pakket concepten eerder beperkt; in de D-finaliteit is het uitgebreider en worden de concepten doelgericht meer gelinkt aan elkaar;
- in de D/A-finaliteit worden eenvoudigere technische en natuurlijke systemen bestudeerd en gemodelleerd dan in de D-finaliteit waar analyse van complexere systemen aan bod komt.

Vanuit de STEM-doelen in de eerste graad kunnen volgende indicatoren helpen bij de oriëntering van de leerling naar D- of D/A-finaliteit:

- de mate waarin een leerling bij het onderzoeken, ontwerpen, probleemoplossen en realiseren gericht is op transfer naar andere contexten;
- de mate waarin de leerling bij het onderzoeken, ontwerpen, probleemoplossen en realiseren in staat is om op een analytische, methodische manier
 - vragen te stellen en problemen te definiëren (toenemende complexiteit);
 - modellen te hanteren (toenemende abstractie);
 - data te verwerken (van eenvoudige analyse tot kritische interpretatie);

- verklaringen of oplossingen te ontdekken (toenemende complexiteit van problemen of vragen);
- resultaten en gevolgde werkwijze te beargumenteren (toenemende zelfstandigheid);
- de mate waarin de leerling bij het onderzoeken, ontwerpen, probleemoplossen en realiseren in staat is om vanuit abstracte instructie (modellen, schema's, grafieken, tabellen) autonoom te handelen.

Vanuit de inhoudelijke doelen uit de wetenschappelijke vorming van de eerste graad kunnen volgende indicatoren helpen bij de oriëntering van de leerling naar D- of D/A-finaliteit:

- de mate waarin de leerling in staat is om binnen een gegeven tijdsplan een zekere hoeveelheid aangebrachte wetenschappelijke concepten te verwerken;
- de mate waarin de leerling wetenschappelijke inzichten beheerst en erin slaagt om die met elkaar te combineren en te interpreteren;
- de mate waarin een leerling complexere natuurlijke en technische systemen kan analyseren aan de hand van modellen en effecten van veranderingen kan voorspellen.

4.3 Wiskunde

Een vergelijking tussen het basisleerplan Wiskunde D/A-finaliteit en het basisleerplan Wiskunde D-finaliteit toont volgende verschillen:

- in de D-finaliteit komen meer begrippen, concepten, eigenschappen of methodes aan bod. Dat gaat gepaard met een grotere mate van abstractie of diepgang bij bepaalde inhoud;
- in de D-finaliteit komt een vervolg op het deel logica uit de eerste graad, wat niet het geval is in de D/A-finaliteit. Bovendien wordt er meer ingezet op het beargumenteren van redeneringen.

Volgende indicatoren die te maken hebben met abstractie, autonomie of complexiteit kunnen helpen bij de oriëntering van de leerling naar D/A- of D-finaliteit:

- de mate waarin een leerling in staat is om met een redelijke vlotheid (abstracte) begrippen en concepten te gebruiken (bv. gebruik van letters als onbekenden, variabelen en om te veralgemenen/formaliseren) en eigenschappen (bv. rekenregels van bewerkingen, meetkundige eigenschappen) toe te passen;
- de mate waarin een leerling redeneringen kan opbouwen en communiceren.

5 Oriëntering binnen de D-finaliteit⁴

Voorafgaandelijk:

- de studierichtingen Grieks-Latijn en Latijn kennen een voorafname in de 1ste graad. De keuze voor Grieks of Latijn in de 1ste graad is doorslaggevend voor een keuze voor de studierichtingen Grieks-Latijn of Latijn in de 2de graad;
- de studierichtingen in het studiedomein Kunst & creatie hebben geen domeinoverschrijdende pendant. Voor leerlingen die een uitgesproken interesse hebben voor het domein Kunst &

⁴ Zie ook bijlage 5

Creatie is - m.u.v. Architecturale en beeldende vorming - vooral het onderscheid tussen D/A- en DG D-finaliteit belangrijk (zie 4 Oriëntering naar de D/A- of D-finaliteit).

5.1 Moderne talen

5.1.1 Nederlands

Voor Nederlands zijn er verschillende leerplannen voor studierichtingen van de D-finaliteit:

<i>Basisleerplan</i>	<i>Architecturale en beeldende vorming; Bedrijfswetenschappen; Beeldende en audiovisuele vorming; Biotechnologische STEM-wetenschappen; Biotechnologische wetenschappen; Bouwwetenschappen; Dans; Muziek; Technologische wetenschappen.</i>
<i>Leerplan B+</i>	<i>Economische wetenschappen, Grieks-Latijn; Humane wetenschappen; Latijn, Maatschappij- en welzijnswetenschappen; Natuurwetenschappen; Sportwetenschappen; Topsport-Economie; Topsport-Natuurwetenschappen.</i>
<i>Leerplan B+S</i>	<i>Freinetpedagogie; Moderne talen</i>
<i>Leerplan B+S'</i>	<i>Woordkunst-drama</i>

Een vergelijking tussen het basisleerplan en de leerplannen B+, B+S toont volgende verschillen:

- in B+, B+S: het benoemen van de kenmerken van het taalsysteem;
- in B+, B+S: taal- en redekundig analyseren van zinnen;
- in B+, B+S: analyseren van literaire teksten met een sterkere gelaagdheid en uitgebreidere literaire concepten.
- In B+S, B+S': analyseren hoe literatuur en de plaats die ze inneemt evolueren doorheen de tijd.

Volgende indicatoren die te maken hebben met abstractie, autonomie of complexiteit kunnen helpen bij de oriëntering van de leerling:

- de mate waarin de leerling in staat is om grammaticaal inzicht te tonen en te expliciteren;
- de mate waarin de leerling in staat is om diepgaandere analyse te maken van literaire teksten, ook met een sterkere gelaagdheid.

In het leerplan B+S zijn bijkomende leerplandoelen opgenomen:

- het schriftelijk en mondeling samenvatten van mondelinge teksten;
- meer fonologische en syntactische aspecten bij het taal- en redekundig analyseren;
- literaire teksten verbinden met de context waarin ze ontstonden; analyse van hoe literatuur en de plaats die ze inneemt, evolueren doorheen de tijd.
- gelijkenissen en verschillen tussen talen toelichten;
- de invloed van de context op de betekenis van een taaluiting analyseren.

5.1.2 Frans/Engels

Voor Frans/Engels is er een basisleerplan voor alle domeingebonden studierichtingen en een leerplan B+ voor alle domeinoverschrijdende studierichtingen van de D-finaliteit, met uitzondering van de richting Moderne talen. In die studierichting is er een leerplan B+S.

Een vergelijking tussen het basisleerplan en de leerplannen B+ en B+S toont volgende verschillen:

- andere kenmerken van te lezen of te beluisteren teksten en minimumvereisten voor (interactief) spreken en schrijven (gebruikte woordenschat, lengte van de tekst;
- complexiteit zinsbouw en tekststructuur, eisen voor vormcorrectheid);
- in B+ en B+S: herkennen van tekststructuur en -samenhang van gesproken en geschreven teksten;
- in B+ en B+S is de morfosyntaxis uitgebreider ten opzichte van het basisleerplan.

Volgende indicatoren die te maken hebben met abstractie, autonomie of complexiteit kunnen helpen bij de oriëntering van de leerling:

- de mate waarin een leerling in staat is om een complexere, langere tekst zelfstandig te produceren;
- de mate waarin de leerling in staat is om tekststructuur en -samenhang te herkennen in gesproken en geschreven teksten;
- de mate waarin de leerling in staat is om meer grammaticaal inzicht in te zetten bij het lezen, luisteren, spreken en schrijven.

In het leerplan B+S zijn bijkomende leerplandoelen opgenomen:

- analyseren hoe de structuur en de opbouw van teksten de communicatie beïnvloeden;
- literaire teksten analyseren met ondersteuning van literaire concepten;
- taal- en redekundig analyseren van zinnen;
- gelijkenissen en verschillen tussen talen toelichten.

5.2 Geschiedenis

Voor Geschiedenis is er een basisleerplan voor alle domeingebonden studierichtingen en een leerplan B+ voor alle domeinoverschrijdende studierichtingen van de D-finaliteit.

Een vergelijking tussen het basisleerplan en het leerplan B+ toont volgende verschillen. In het leerplan B+ zijn bijkomende leerplandoelen opgenomen:

- zelf een onderzoekbare historische vraag formuleren;
- de representativiteit van historische bronnen beoordelen om een historische vraag te beantwoorden; mogelijke verschillen verklaren tussen twee historische bronnen over hetzelfde onderwerp;
- mogelijke verschillen verklaren tussen historische beeldvorming over een zelfde fenomeen;
- actuele en historische fenomenen uit de middeleeuwen en de vroegmoderne tijd vergelijken.

Volgende indicatoren die te maken hebben met abstractie, autonomie of complexiteit kunnen helpen bij de oriëntering van de leerling:

- de mate waarin de leerling in staat is om zelf historische vragen te stellen over historische en actuele fenomenen;
- de mate waarin de leerling in staat is om bij kritische bronnenanalyse de representativiteit van historische bronnen te beoordelen;
- de mate waarin de leerling inzicht verwerft in betekenisgeving aan historische fenomenen uit de prehistorie, het oude nabije oosten en de klassieke oudheid;
- de mate waarin de leerling in staat is actuele en historische fenomenen uit de bestudeerde

periodes te vergelijken.

5.3 Natuurwetenschappen

5.3.1 Leerplannen B en B+

Voor Natuurwetenschappen is er een basisleerplan voor een aantal domeingebonden studierichtingen en een leerplan B+ voor een aantal domeinoverschrijdende studierichtingen van de D-finaliteit.

<i>Leerplan B</i>	<i>Leerplan B+</i>
<i>Architecturale en beeldende vorming Bedrijfswetenschappen Beeldende en audiovisuele vorming Dans Maatschappij- en welzijnswetenschappen Muziek Topsport-Economie Woordkunst-drama</i>	<i>Economische wetenschappen Freinetpedagogie Grieks-Latijn Humane wetenschappen Latijn Moderne talen Topsport-Natuurwetenschappen</i>

Een vergelijking tussen het basisleerplan B en het leerplan B+ toont volgende verschillen. In het leerplan B+

- zijn bijkomende leerplandoelen opgenomen voor Biologie, Chemie, Fysica en STEM;
- ligt de nadruk meer op het analytische en kwantitatieve bij het exploreren, wetenschappelijk methodisch denken en opbouwen van wetenschappelijke kennis over de verschillende natuurwetenschappelijke disciplines;
- zijn er meer verschijnselen die wiskundig worden benaderd;
- zijn er concepten die in complexere systemen en situaties aan bod komen zoals bouw, structuur en eigenschappen van materie en de wisselwerking tussen materie en energie.

Indicatoren die te maken hebben met abstractie, autonomie of complexiteit en die kunnen helpen bij de oriëntering van de leerling: zie 4.2.

5.3.2 Leerplannen B+S

Voor Natuurwetenschappen is er een leerplan B+S met bijkomende leerplandoelen voor een aantal domeingebonden en domeinoverschrijdende studierichtingen van de D-finaliteit.

<i>Leerplan B+S DO D</i>	<i>Leerplan B+S DG D</i>
<i>Natuurwetenschappen Sportwetenschappen</i>	<i>Biotechnologische wetenschappen Biotechnologische STEM-wetenschappen Bouwwetenschappen Technologische wetenschappen</i>

In de B+S leerplannen

- ligt de nadruk op het autonoom en methodisch onderzoeken, ontwerpen en probleemoplossen. Dat komt aan bod in meerdere contexten en vanuit abstractere instructie (modellen, schema's, grafieken, tabellen);
- ligt de nadruk meer op het analytische en kwantitatieve bij het exploreren, wetenschappelijk

methodisch denken en opbouwen van wetenschappelijke kennis over de verschillende natuurwetenschappelijke disciplines;

- zijn er meer verschijnselen die wiskundig worden benaderd;
- zijn er concepten die in complexere systemen en situaties aan bod komen zoals bouw, structuur en eigenschappen van materie en de wisselwerking tussen materie en energie.

Indicatoren die te maken hebben met abstractie, autonomie of complexiteit en die kunnen helpen bij de oriëntering van de leerling: zie 4.2.

Domeinoverschrijdende studierichtingen

Een vergelijking voor de domeinoverschrijdende richtingen tussen het basisleerplan B+ en het leerplan B+S toont volgende verschillen: er zijn bijkomende leerplandoelen opgenomen voor Biologie, Chemie en Fysica.

Domeingebonden studierichtingen

Een vergelijking voor de domeingebonden studierichtingen tussen het basisleerplan B en het leerplan B+S toont volgende verschillen:

- Biotechnologische (STEM)-wetenschappen: bijkomende leerplandoelen voor Biologie, Chemie, Fysica en STEM;
- Bouwwetenschappen: bijkomende leerplandoelen voor Fysica en STEM;
- Technologische wetenschappen: bijkomende leerplandoelen voor Chemie, Fysica en STEM.

5.4 Wiskunde

5.4.1 Leerplannen B en B+

Voor Wiskunde is er een basisleerplan voor een aantal domeingebonden studierichtingen en een leerplan B+ voor de domeinoverschrijdende studierichting Humane Wetenschappen van de D-finaliteit. Andere studierichtingen volgen leerplannen met specifieke leerinhouden.

<i>Leerplan B</i>	<i>Leerplan B+</i>
<i>Beeldende en audiovisuele vorming Dans Maatschappij- en welzijnswetenschappen Muziek Woordkunst-drama</i>	<i>Humane wetenschappen</i>

Een vergelijking tussen het basisleerplan B en het leerplan B+ toont volgende verschillen. In het leerplan B+

- komen meer begrippen, concepten en methodes aan bod (met name voor algemene tweede-graadsfuncties en spreidingsdiagrammen). Dat gaat gepaard met een grotere mate van abstractie of diepgang bij bepaalde inhouden;
- is er bij het oplossen van vraagstukken en problemen een groter arsenaal aan oplossingsmethoden voorhanden.

Volgende indicatoren die te maken hebben met abstractie, autonomie of complexiteit kunnen helpen bij de oriëntering van de leerling:

- de mate waarin de leerling erin slaagt om met een redelijke vlotheid meer abstracte leerinhouden te begrijpen en gebruiken;
- de mate waarin de leerling in staat is om een oplossingsmethode te kiezen en daarna toe te passen bij het oplossen van problemen;
- de mate waarin een leerling redeneringen kan opbouwen en communiceren.

5.4.2 Leerplannen B+S

Voor Wiskunde zijn er verschillende leerplannen met specifieke inhouden voor studierichtingen van de D-finaliteit.

<i>Leerplan B+S'</i>	<i>Bedrijfswetenschappen; Topsport-Economie</i>
<i>Leerplan B+S</i>	<i>Architecturale en beeldende vorming; Biotechnologische STEM-wetenschappen; Biotechnologische wetenschappen; Bouwwetenschappen; Economische wetenschappen; Freinetpedagogie; Grieks-Latijn; Latijn; Moderne talen; Sportwetenschappen; Technologische wetenschappen; Topsport-Natuurwetenschappen</i>
<i>Leerplan B+S''</i>	<i>Economische wetenschappen; Grieks-Latijn; Latijn; Natuurwetenschappen; Technologische wetenschappen</i>

In vergelijking met het leerplan B+ komen er in het leerplan B+S en in mindere mate ook in het leerplan B+S' enkele extra leerinhouden aan bod. Bij het leerplan B+S gaat het o.a. over inhouden goniometrie en vectoren. Dezelfde indicatoren als bij onderdeel 5.3.1 kunnen helpen bij de oriëntering van de leerling.

Een vergelijking tussen het leerplan B+S en het leerplan B+S'' toont volgende verschillen. In het leerplan B+S''

- zijn extra leerinhouden opgenomen voor analytische meetkunde in het vlak en deelbaarheid van veeltermen;
- is er aandacht voor bewijsvoering via bewijstechnieken.

Volgende indicatoren die te maken hebben met abstractie, autonomie of complexiteit kunnen helpen bij de oriëntering van de leerling:

- de mate waarin de leerling erin slaagt om verbanden te leggen tussen verschillende leerinhouden;
- de mate van beheersing van de aangeboden extra wenken in het leerplan Wiskunde van de A-stroom;
- de mate waarin de leerling in staat is om complexe redeneringen op te bouwen met verschillende tussenstappen en die redeneringen te communiceren.

5.5 Onderscheid tussen inhoudelijk verwante studierichtingen

5.5.1 (Toegepaste) bètawetenschappen

<i>DO D-finaliteit</i>	<i>DG D-finaliteit</i>
<i>Natuurwetenschappen</i>	<i>Biotechnologische (STEM-)wetenschappen</i>
<i>Sportwetenschappen</i>	<i>Technologische wetenschappen</i>

Leerlingen die in de D-finaliteit een keuze maken voor bovenstaande studierichtingen in de 2de graad

hebben interesse voor de bètawetenschappen. In de studierichtingen Biotechnologische (STEM-) wetenschappen en Technologische wetenschappen worden wetenschappen in de specifieke context van de studierichting diepgaander benaderd. Voor Sportwetenschappen zijn de bewegingswetenschappen een belangrijke factor. Los daarvan kunnen volgende elementen een advies voor een studierichting in de 2de graad onderbouwen:

- een keuze voor de domeinoverschrijdende studierichtingen Natuurwetenschappen en Sportwetenschappen, en niet voor de inhoudelijk aanverwante studierichtingen, zal in hoge mate worden bepaald door de globaliteit van de algemene vorming (zie 5.1, 5.2, 5.3, 5.4);
- bij Natuurwetenschappen volgen de leerlingen een zwaarder pakket Wiskunde. Het zwaarder pakket wiskunde wordt ook aangeboden aan leerlingen Technologische wetenschappen in functie van doorstroom naar de studierichting Technologische wetenschappen en engineering van de derde graad (zie 5.4);
- een keuze voor bètawetenschappen impliceert dat leerlingen een meer kwantificerende wetenschappelijke benadering in de 2de graad aankunnen. In de studierichtingen Natuurwetenschappen en Sportwetenschappen volgen de leerlingen een uitgebreider pakket wetenschappen (zie 5.3). Leerlingen in de domeingebonden studierichtingen krijgen gevorderde fysica. Leerlingen in Biotechnologische (STEM-)wetenschappen volgen dezelfde biologie en chemie als de leerlingen in Natuurwetenschappen en Sportwetenschappen.

5.5.2 Menswetenschappen

<i>DO D-finaliteit</i>	<i>DG D-finaliteit</i>
<i>Economische wetenschappen</i>	<i>Bedrijfswetenschappen</i>
<i>Humane wetenschappen</i>	<i>Maatschappij- en welzijnswetenschappen</i>

Leerlingen die in de 2de graad D-finaliteit een keuze maken voor Economische wetenschappen of Bedrijfswetenschappen hebben interesse voor algemene economie en bedrijfswetenschappen. Het leerplan Economie is in beide studierichtingen identiek, maar wordt in de studierichting Bedrijfswetenschappen binnen een ruimer tijdsbestek gerealiseerd.

Leerlingen die in de 2de graad D-finaliteit een keuze maken voor Humane wetenschappen of Maatschappij- en welzijnswetenschappen hebben interesse voor sociologie en psychologie. Het leerplan sociologie en psychologie is in beide studierichtingen identiek. In de studierichting Maatschappij- en welzijnswetenschappen is er meer tijd beschikbaar om de leerplandoelen te bereiken. Voor filosofie worden de leerplandoelen toegepast in de context van maatschappij en welzijn. Leerlingen die Humane wetenschappen volgen, krijgen filosofie op een hoger talig abstractieniveau met filosofische grondteksten en wetenschapsfilosofie als vertrekpunt, en hebben eveneens het vak Kunstbeschouwing.

Een keuze voor de domeinoverschrijdende studierichtingen zal in hoge mate worden bepaald door de globaliteit van de algemene vorming (zie 5.1, 5.2, 5.3, 5.4).

Bijlage 1 - Beschrijving van de studiedomeinen

De uiteindelijke bedoeling is dat een leerling aan het begin van de 2de graad kiest voor een studierichting uit een studiedomein of voor een domeinoverschrijdende studierichting. Het is daarom van groot belang dat leerling, leraar en klassenraad een degelijk en uitgebreid beeld van de studiedomeinen en studierichtingen⁵ in de 2de graad hebben. De beschrijving van de verschillende studiedomeinen wordt opgesteld aan de hand van twee vragen:

- Welke interesses van de leerling komen aan bod binnen het studiedomein?
- Welke doelen, inhouden en leerlingenprofielen zijn kenmerkend voor het studiedomein?

Studiedomein	Waar liggen jouw interesses?	Welke studierichtingen bevat het studiedomein en wat leer je er?
	Studiedomeinen gaan over interesses van leerlingen en brengen studierichtingen samen die te maken hebben met gelijkaardige interesses. Wel is enige voorzichtigheid geboden. Je interesses kunnen veranderen. Niet elke beschrijving van een interesse die je leest, hoeft ook op jou van toepassing te zijn. Maar als je je herkent in één of meerdere interesses die aansluiten bij het studiedomein, dan kan het iets voor jou zijn.	Studiedomeinen bestaan uit meerdere studierichtingen, die vaak sterk van elkaar verschillen. In sommige studierichtingen ligt de nadruk op een concrete en praktische aanpak, in andere studierichtingen is een meer theoretisch-wetenschappelijke en analytische benadering sterk aanwezig. De beschrijving hieronder gaat niet over die specifieke studierichtingen, maar geeft je een breed beeld van het studiedomein.
Economie en organisatie	Je bent geboeid door economische problemen en opportuniteiten waar elke burger, consument of werknemer mee te maken heeft. Je wil meer weten over de werking, dynamiek en drijfveren van ondernemingen. Je bruist van ideeën, misschien schuilt in jou een toekomstige ondernemer. Je communiceert graag. Je bent geïnteresseerd in innovaties op het vlak van informatietechnologie.	Studierichtingen die te maken hebben met het economische, commerciële, juridische en ondernemende aspect van onze samenleving. Van inzicht verwerven in macro- en micro-economische beginselen en het toepassen van bedrijfswetenschappelijke concepten en technieken tot commerciële, logistieke en administratieve dienstverlening. In al deze domeinen speelt informatietechnologie een belangrijke rol. De ambitie van het studiedomein is om met een sociaal-economische blik naar de eigen omgeving, de onderneming en de wereld te leren kijken.
Kunst en creatie	Je bent creatief en artistiek aangelegd. Je hebt interesse in kunst en wil verschillende soorten kunst ontdekken. Misschien sta je zelfs graag op een podium of houd je van improviseren en samenspel. Je wil je verder verdiepen in muziek, dans of drama. Of houd je van ontwerpen en creëren in 2D of 3D, van tekenen of schilderen, en ga je graag creatief om met materialen, technieken, gereedschappen, en media?	Studierichtingen die het artistieke en creatieve proces centraal stellen. Creëren, interpreteren, presenteren en ontwerpen zijn daarbij belangrijk. De producten van die creaties gaan over een breed spectrum van mogelijkheden, gaande van praktisch tot conceptueel. Er is oog voor de schoonheid van kunst en het genieten van kunstuitingen: film, theater, literatuur, performance, tentoonstellingen, concerten. Er is voldoende ruimte om zelf te experimenteren en om zich artistiek-creatief-technisch te uiten.

⁵ Voor elke studierichting van de tweede graad is een uitgebreid [studierichtingsprofiel](#) beschikbaar.

Land- en tuinbouw	Je interesseert je voor natuur, voor landbouw, tuinbouw of tuinaanleg, voor dieren en voor de wetenschap die dit alles bestudeert. Je onderzoekt graag verschijnselen via terreinwerk in biologie en/of aardrijkskunde of in een labo. Je hebt groene vingers. Je bent creatief bezig met planten en bloemen. Je wil instaan voor natuurbeheer of voor voedselproductie of je wil zorgen voor dieren.	Studierichtingen verbonden met natuur, gaande van natuurbeheer, over dierenzorg, groendecoratie, -aanleg en -beheer tot het produceren van dierlijke en plantaardige producten. Het studiedomein laat toe de wijde wereld te ontdekken van plant, dier en milieu. Ondersteund door een sterke toegepaste wetenschappelijke bagage groei je in de studierichtingen met een behoorlijk aandeel praktijk (stage, practica, laboratorium ...).
Maatschappij en welzijn	Je interesseert je voor mensen en hoe ze binnen onze samenleving leven en functioneren. Je interesseert je voor thema's zoals welzijn, lichaamszorg, lifestyle, mode, voeding, gezondheid, agogiek, mens en samenleving. Je wil meer weten over de werking van het menselijk lichaam, de maatschappij, de mens en zijn gedrag, eigenschappen van menselijke producten en materialen. Een creatieve uitdaging is voor jou belangrijk. Je wil mensen begeleiden of zorg dragen voor anderen. Je bent geboeid door een wetenschappelijke blik op mens en maatschappij vanuit een kritische en onderzoekende houding.	Studierichtingen waarin de mens en de samenleving in alle facetten centraal staan. Het verhogen van lichamelijk, psychisch of sociaal welbevinden van mensen is de focus. Soms ligt de klemtoon op doelgroepen en/of op diegenen die in onze samenleving zorg of ondersteuning wensen of nodig hebben. Zowel een gezonde als persoonlijke levensstijl spelen hierbij een rol. Verschillende benaderingen vanuit menswetenschappelijke invalshoeken komen aan bod, ondersteund door aspecten van natuurwetenschappen. Interessegebieden zijn: haar- en lichaamszorg, zorg en welzijn, lifestyle, mode, voeding, gezondheid, agogiek.
Sport	Je interesseert je voor sport en je wil je vaardigheden, technieken en tactieken in verschillende bewegingsdomeinen verbeteren. Je doet graag inspanningen om gezond en fit te blijven. Je bent geïnteresseerd in natuurwetenschappen vooral wanneer er een link is met sport. Je bent een teamspeler die leiding kan geven en aanvaarden.	Studierichtingen waarin Sport en bewegen centraal staan. Leerlingen komen er in contact met verschillende bewegingsdomeinen. Ze verwerven inzichten om hun technische en motorische vaardigheden te verbeteren. Wetenschappelijke inzichten vanuit biologie, chemie en fysica worden gelinkt aan sport via anatomie, biochemie en biofysica. De leerlingen leren er in o.m. sport gerelateerde contexten sociale en communicatieve vaardigheden.
STEM	Je interesseert je voor verschijnselen in de natuur en je bent nieuwsgierig naar logische verklaringen ervan. Techniek boeit je, je wil weten hoe dingen precies in mekaar moeten zitten om ze goed te doen functioneren. Je vindt plezier in het onderzoeken van natuurwetenschappelijke en/of technische verschijnselen. Je ontdekt graag nieuwigheden en bent creatief in het zoeken naar antwoorden op wetenschappelijke vragen. Je ontwerpt graag originele en bruikbare voorwerpen. Je bent geïnteresseerd in toepassingen vanuit de wetenschappen voor het dagelijkse leven zoals engineering, geneeskunde of informatica. Je vindt plezier in het ontwikkelen van je technische vaardigheden met allerlei materialen en gereedschappen.	Studierichtingen kunnen brede STEM-richtingen zijn of een meer gerichte STEM-focus hebben. Een aantal studierichtingen focust op de levende natuur als wetenschapsdomein. De nadruk ligt hier op vakken als biologie, chemie en aardrijkskunde, basiswetenschappen voor onderzoek in verschillende domeinen als biotechniek, geneeskunde, genetica, ecologie, farmacie. Daarnaast heb je studierichtingen die de nadruk leggen op ontwerpwetenschappen die te maken hebben met engineering, Wiskunde, Fysica en Informatica. Techniek staat ook centraal in studierichtingen waar leerlingen al een meer gerichte keuze maken voor mechanica-elektriciteit, koeling en warmte, auto, bouw, hout en wonen, grafische media en communicatie. Het technisch proces, van probleemstelling over ontwerp tot en met de realisatie en het bijsturen ervan, staat centraal in het technologisch denken, ontwerpen en uitvoeren.

Taal en cultuur	Je interesseert je voor taal in al zijn rijkdom en je houdt ervan. Omgaan met verschillende talen en culturen vind je belangrijk. Je beleeft plezier aan lezen, luisteren, spreken, schrijven en spelen met taal. Je durft het woord nemen, zowel schriftelijk als mondeling. Je volgt innovaties op het vlak van sociale media en presentatietechnieken op. Je beseft dat je via taal je eigen denken en dat van anderen kan doen bewegen. Je bent nieuwsgierig naar andere culturen en naar cultureel erfgoed. Je verdiept je in taal en literatuur.	In alle studierichtingen staat een diepgaande en brede vorming in taal en cultuur centraal. Leerlingen verfijnen hun taalbeheersing door te communiceren en inzicht te krijgen in het taalsysteem. Er is veel aandacht voor meertalige communicatie in verschillende situaties en met diverse doelgroepen. Daarbij leren leerlingen zich bij moderne talen vlot aanpassen aan de situatie en aan de gesprekspartner. In dit domein manifesteren gastvrijheid en verbeelding zich op verschillende manieren. Openheid voor talige diversiteit maakt dat leerlingen in staat zijn in interactie te gaan met anderstaligen. Daarnaast is er oog voor de schoonheid van taal en aandacht voor het genieten en interpreteren van talige kunstuitingen: film, muziek, theater, literatuur. Er is ook voldoende ruimte om zelf te experimenteren met taal en om zich creatief te uiten.
Voeding en horeca	Je interesseert je voor kwaliteitsvolle voeding. Je vindt het fijn om mensen gastvrij te ontvangen en te verwennen. Het bereiden van gerechten in restaurant en grootkeuken of het bedienen van gasten spreekt je aan. Misschien wil je wel kok, slager of bakker worden of werken in een horecaonderneming.	Studierichtingen houden verband met bakkerij, met slagerij of met restaurant en keuken. Aanvankelijk worden vooral basistechnieken aangeleerd en maken leerlingen kennis met basisproducten en -gerechten. In het vervolg van de opleiding wordt via gerichtere studierichtingen ingezet op een verdere verdieping en een ontwikkeling van polyvalente competenties nodig voor een goed functioneren in de snel evoluerende wereld van voeding en horeca.

Bijlage 2 - Onderscheid leerplannen D/A- en A-finaliteit

Nederlands

	A-finaliteit II-Ned-a	Basisleerplan D/A-finaliteit II-Ned-da
Lezen en luisteren - Tekstsoorten - Zinsbouw - Samenhang - Informatiedichtheid - - Woordenschat	- Geen argumentatieve teksten - Voornamelijk enkelvoudige zinnen - Heldere samenhang met duidelijke verbanden - Lage tot gemiddelde informatiedichtheid - - Voornamelijk frequente woorden	- Grotere variatie aan tekstsoorten - Langere samengestelde zinnen - Heldere samenhang - Gemiddelde informatiedichtheid - Frequente en minder frequente woorden
- Spreken en schrijven - Tekstsoorten - Onderwerp - Tekststructuur - Samenhang - Informatiedichtheid - - Gebruikte woordenschat	- Variatie aan tekstsoorten - Concrete inhoud - Eenvoudige tekststructuur - Redelijk herkenbare samenhang - Lage tot gemiddelde informatiedichtheid - Frequente woorden	- Grote variatie aan tekstsoorten - Concrete tot vrij algemene inhoud - Gepaste en herkenbare tekststructuur en tekstopbouwende elementen - Herkenbare samenhang met tekstopbouwende elementen - Gemiddelde informatiedichtheid - Frequente en minder frequente woorden, eenvoudig figuurlijk taalgebruik
Tekstsoorten	Variatie aan tekstsoorten	Grote variatie aan tekstsoorten met argumentatieve teksten
Argumenteren	Enkel feit en mening	Ook stelling, standpunt, argument en conclusie
Taalsysteem	Functioneel	Meer concepten
Literatuur	De literatuurbeleving verwoorden	De beleving verwerken en in interactie treden over de relevantie van literaire teksten voor hun leefwereld, voor de samenleving waarin ze leven, voor de samenleving waarin de teksten ontstonden
Taalvariatie		Standaardtaal, nationale, regionale, sociale en situationele taalvariëteiten in het Nederlands

Frans/Engels

	A-finaliteit II-Eng-a, II-Fra-a	Basisleerplan D/A-finaliteit II-Eng-da, II-Fra-da
ERK-niveau	Richtsnoer A1/A1+	Richtsnoer A2
Lezen en luisteren - Woordenschat - Informatiedichtheid - Lengte van de tekst - Zinsbouw - Tekststructuur	- Zeer elementair repertoire - Zeer laag - Beperkt - Zeer eenvoudige zinsbouw - Zeer eenvoudige, herkenbare, expliciet aangegeven tekststructuur	- Elementair repertoire - Laag - Beperkt - Eenvoudige zinsbouw - Eenvoudige, herkenbare tekststructuur
- Spreken en schrijven (in interactie) - Woordenschat - Lengte van de tekst	- Zeer elementair repertoire - Zeer beperkt	- Elementair repertoire - Beperkt

- Zinsbouw - Tekststructuur en tekstverbanden - Vormcorrectheid - Inbreng en participatie	- Gebruik van hoofdfrequente signaalwoorden - De communicatie is volledig afhankelijk van herhaling, herformulering en herstel	- Eenvoudige zinsbouw - Extra eisen voor tekststructuur en tekstverbanden. - Hogere eisen voor grammatica, spelling, uitspraak en vlotheid - Een eenvoudig gesprek beginnen, gaande houden en beëindigen
Receptie	Bepalen van onderwerp en hoofdgedachte in teksten	Bepalen van onderwerp, hoofdgedachte en hoofdpunten in teksten.
Productie	Doelgericht spreken en schrijven met behulp van aangereikte zinnen, sleutelwoorden of een voorbeeld	Doelgericht spreken en schrijven
Interactie	Doelgerichte mondelinge interactie	Doelgerichte mondelinge en schriftelijke interactie
Taalsysteem	Aspecten van het taalsysteem inzetten	Inzicht in het taalsysteem inzetten Meer kenniselementen voor morfosyntaxis; ook eisen voor spelling

Geschiedenis

	A-finaliteit II-MaVo-a	D/A-finaliteit II-Ges-da
Historische vraagstelling ontwikkelen		Een historische vraag identificeren
		Een historische vraag situeren in het historisch referentiekader: tijd, ruimte en de maatschappelijke domeinen
Een historisch referentiekader opbouwen	Historische fenomenen situeren op een gegeven tijdlijn met de courante westerse periodisering	Opbouw van een historisch referentiekader met aandacht voor structuurbegrippen, scharnierpunten en kenmerken van de maatschappelijke domeinen voor samenlevingen uit de middeleeuwen en de vroegmoderne tijd
Kritisch redeneren met en over bronnen	Vergelijking van bronnen op bruikbaarheid	Beoordeling van bronnen op bruikbaarheid en betrouwbaarheid
Tot beargumenteerde historische beeldvorming komen		Historische beeldvorming aan de hand van kritische bronnenanalyse
Reflecteren over de relatie verleden, heden en toekomst	Betekenisgeving aan historische fenomenen en verschillen tussen vroeger en nu toelichten aan de hand van voorbeelden	Mythevorming bij historische fenomenen uit de middeleeuwen en de vroegmoderne tijd en invloed van de eigen standplaatsgebondenheid op historische beeldvorming

Natuurwetenschappen

	A-finaliteit II-MaVo-a	Basisleerplan D/A-finaliteit II-Nat-da
STEM	- (Ontwerp van een oplossing: in richtingsspecifiek leerplan)	- Onderzoek voeren - Veilig en duurzaam werken - Ontwerp van een oplossing - Wisselwerking STEM en samenleving illustreren
Biologie	- Rol van micro-organismen - Verloop van menstruatiecyclus	- Biologische feedback - Rol van micro-organismen - Voortplanting
Chemie	- Informatie op product- of materiaallabels	- Mengsels en zuivere stoffen - Formules interpreteren

	- Veilig en duurzaam werken met chemische stoffen	- Aspecten van een chemische reactie - Bouw van atomen
Fysica	- Fenomenen of toepassingen (keuze): snelheid, kracht, hefboom, druk, zichtbaar licht, straling of elektriciteit - Energieomzetting, rendement, vermogen en warmte in concrete situaties - Decibelschaal gebruiken	- Kracht en verandering van beweging - Druk in fenomenen en toepassingen - Energiebalans (kwalitatief), vermogen en rendement berekenen - Verband tussen warmte, temperatuursverandering of faseovergang, thermisch evenwicht, warmtebalans - Wet van Ohm en Joule-effect

Wiskunde

	A-finaliteit II-Wis-a	Basisleerplan D/A-finaliteit II-Wis-da
Problemen oplossen	In relatie tot onderstaande inhoud (steeds vanuit betekenisvolle contexten)	In relatie tot onderstaande inhoud
Getallenleer / rekenvaardigheden	Eenvoudige berekeningen met gehele getallen, kommagetallen, breuken, verhoudingen en procenten, met functioneel gebruik van ICT	Rekenen met reële getallen: hoofdbewerkingen, machten met gehele exponenten en vierkantswortels
Meetkunde	2D-voorstellingen van 3D-situaties	- Gelijkvormigheid - Stelling van Pythagoras en driehoeksmeting in rechthoekige driehoeken - Ruimtmeetkunde
Algebra & functioneel / voorstellingswijzen	Interpreteren van voorstellingswijzen van verbanden (i.h.b. grafieken, tabellen en (woord)formules)	- Eerstegraadsvergelijkingen en omvormen van formules - Inleiding tot reële functies - Eerstegraadsfuncties - Stelsels van eerstegraadsvergelijkingen
Discrete wiskunde		Telproblemen
Data en onzekerheid	- Interpreteren van voorstellingswijzen van statistische gegevens (met name tabellen en diagrammen) - Rekenkundig gemiddelde versus mediaan	Beschrijvende statistiek: voorstellingen maken, centrum- en spreidingsmaten bepalen en gegevens analyseren

Bijlage 3 - Onderscheid leerplannen D- en D/A-finaliteit

Nederlands

	Basisleerplan D/A-finaliteit II-Ned-a	Basisleerplan D-finaliteit II-Ned-d
Lezen en luisteren - Inhoud - Woordenschat - Informatiedichtheid - Lay-out (leesteksten)	- Concrete tot vrij algemene inhoud - Frequente en minder frequente woorden, eenvoudig figuurlijk taalgebruik, Standaardnederlands, soms andere taalvariëteiten - Gemiddelde informatiedichtheid - Duidelijk	- Vrij algemene inhoud - Frequente en minder frequente woorden, figuurlijk taalgebruik, Standaardnederlands - Gemiddelde tot vrij hoge informatiedichtheid - Minder duidelijk
Spreken en schrijven - Gebruikte woordenschat - Informatiedichtheid - Tekstsoorten en teksttypes	- Eenvoudig figuurlijk taalgebruik - Gemiddelde tot hoge informatiedichtheid	- Figuurlijk taalgebruik - Vrij hoge informatiedichtheid - Gepaste conventies m.b.t. tekstsoorten en teksttypes
Geschreven teksten samenvatten		Geschreven teksten samenvatten
Taalsysteem		- Feiten- en inzichtelijke kennis - Meer morfo-syntactische aspecten - Meer eisen op tekstueel vlak, o.a. tekstverbanden, tekststructuren
Identiteit in diversiteit		Sociologische aspecten in taal: cultuurgebonden aspecten van verbale en non-verbale communicatie; beleefdheidsconventies en register
Literatuur		- Analyse narratieve, poëtische en theatrale structuren en technieken - Verband tussen literaire teksten en hun socioculturele context, hun multimediale vormgeving en hun literair-historische achtergrond

Frans/Engels

	Basisleerplan D/A-finaliteit II-Eng-da, II-Fra-da	Basisleerplan D-finaliteit II-Eng-d, II-Fra-d
ERK-niveau	Richtsnoer A2	Richtsnoer A2+
Lezen en luisteren - Informatiedichtheid - Lengte van de tekst - Zinsbouw - Tekststructuur	- Laag - Beperkt - Eenvoudige zinsbouw - Eenvoudige, herkenbare tekststructuur	- Niet al te hoog - Af en toe iets langere teksten - Zinsbouw en tekststructuur met een beperkte mate van complexiteit
Spreken en schrijven (in interactie) - Woordenschat - Lengte van de tekst - Zinsbouw - Tekststructuur - Vormcorrectheid	- Elementair repertoire - Beperkt - Eenvoudige zinsbouw - Eenvoudige, gepaste tekststructuur	- Iets breder repertoire - Vrij beperkt - Ook zinnen met beperkte mate van complexiteit - Gepaste en herkenbare tekststructuur - Hogere eisen voor grammatica, spelling, uitspraak en vlotheid

- Inbreng en participatie	- Voorbereid deelnemen aan een gesprek	- Ook onvoorbereid deelnemen aan een gesprek
Taalsysteem		Meer kenniselementen voor morfosyntaxis
Literatuur	Uitdrukken van eigen beleving en interpretatie bij lezen en beluisteren van literaire teksten (in het Nederlands, de vreemde taal of op een niet-talige manier)	Verwoorden van eigen beleving en interpretatie bij lezen en beluisteren van literaire teksten (in de vreemde taal)

Natuurwetenschappen

	Basisleerplan D/A-finaliteit II-Nat-da	Basisleerplan D-finaliteit II-Nat-d	Leerplan B+ D-finaliteit II-Nat'd'-d Extra inhouden t.o.v. II-Nat-d
STEM	<ul style="list-style-type: none"> - Onderzoek voeren - Veilig en duurzaam werken - Ontwerp van een oplossing - STEM en samenleving illustreren 	<ul style="list-style-type: none"> - Onderzoek voeren - Veilig en duurzaam werken - Ontwerp van een oplossing - STEM en samenleving analyseren 	<ul style="list-style-type: none"> - Gegevens of meetwaarden gebruiken
Biologie	<ul style="list-style-type: none"> - Biologische feedback - Rol van micro-organismen - Voortplanting 	<ul style="list-style-type: none"> - Homeostase: <ul style="list-style-type: none"> o Feedbacksysteem o Coördinatie reacties op prikkels - Voortplanting: hormonale regeling - Biodiversiteit - Interactie tussen organismen - Materie- en energiestromen in ecosystemen 	<ul style="list-style-type: none"> - Transport in planten - Driedomeinensysteem - Structuur, metabolisme, voortplanting van micro-organismen - Analyse gedrag en interacties van en tussen organismen
Chemie	<ul style="list-style-type: none"> - Mengsels en zuivere stoffen - Formules interpreteren - Aspecten van een chemische reactie - Bouw van atomen 	<ul style="list-style-type: none"> - Mengsels en zuivere stoffen - Aspecten van een chemische reactie - Bouw en eigenschappen van atomen - Indeling samengestelde stoffen - Eigenschappen van stoffen - Kwantitatieve aspecten 	<ul style="list-style-type: none"> - Absolute en relatieve atoommassa - Chemische bindingen - IUPAC-naam en chemische formules - Anorganische reactietypes - Principe van oplossen en elektrische geleiding - Molaire grootheden - Neerslag- en neutralisatiereactie
Fysica	<ul style="list-style-type: none"> - Kracht en bewegingsverandering - Druk - Temperatuursveranderingen en faseovergangen - Energieomzetting (kwalitatief) - Vermogen en rendement - Wet van Ohm - Joule-effect 	<ul style="list-style-type: none"> - Rechthoekige bewegingen en ERB - Kracht en bewegingsverandering - Druk - Energieomzetting (kwalitatief en beperkt kwantitatief) - Vermogen en rendement - Temperatuursveranderingen en faseovergangen - Wet van Ohm - Elektrisch vermogen en Joule-effect 	<ul style="list-style-type: none"> - Complexere kwantitatieve energiebalans - Ideale gaswet - Kwantitatieve warmtebalans

Wiskunde

	Basisleerplan D/A-finaliteit II-Wis-da	Basisleerplan D-finaliteit II-Wis-d Extra inhouden t.o.v. D/A-finaliteit
Problemen oplossen en wiskundig redeneren	<ul style="list-style-type: none"> - Problemen oplossen in relatie tot onderstaande inhouden - Communiceren over wiskundige redeneringen 	Beargumenteren van wiskundige redeneringen
Getallenleer	Rekenen met reële getallen	Symbolen bij rekenregels en eigenschappen
Meetkunde	<ul style="list-style-type: none"> - Gelijkvormigheid: effect van schaalverandering - De stelling van Pythagoras en driehoeksmeting in rechthoekige driehoeken - Ruimte meetkunde 	<ul style="list-style-type: none"> - Gelijkvormigheid: kenmerken bij driehoeken - Vectoren
Algebra en functieleer	<ul style="list-style-type: none"> - Eerstegraadsvergelijkingen en omvormen van formules - Inleiding tot reële functies - Eerstegraadsfuncties - Stelsels van eerstegraadsvergelijkingen 	<ul style="list-style-type: none"> - Eerstegraadsongelijkheden algebraïsch oplossen - Tweedegraadsfuncties van de vorm $f(x) = ax^2$
Discrete wiskunde (en logica)	Telproblemen	Waarheidswaarde logische uitspraken
Data en onzekerheid	Beschrijvende statistiek	

Bijlage 4 - Samenhang in de D-finaliteit

Leerplannen Nederlands in de 2de graad D-finaliteit

	II-Ned-d Basisleerplan	II-Ned'-d B+	II-NedS-d B+S
Communicatie en informatie	Een geschreven tekst schriftelijk samenvatten	Een geschreven tekst schriftelijk samenvatten <i>Verdieping via tekstkenmerken</i>	Een geschreven tekst schriftelijk samenvatten <i>Verdieping via tekstkenmerken</i>
			Mondelinge teksten schriftelijk of mondeling samenvatten
Literatuur	Analyseren hoe in literaire teksten betekenissen worden gecreëerd met behulp van narratieve, retorische, poëtische en theatrale structuren en technieken	Analyseren hoe in literaire teksten betekenissen worden gecreëerd met behulp van narratieve, retorische, poëtische en theatrale structuren en technieken Literaire teksten met een sterkere gelaagdheid analyseren	Analyseren hoe in literaire teksten betekenissen worden gecreëerd met behulp van narratieve, retorische, poëtische en theatrale structuren en technieken
			Literaire teksten met een sterkere gelaagdheid analyseren
			Analyseren hoe literatuur en de plaats die ze inneemt evolueren doorheen de tijd: literair-historische achtergrond van 2 stromingen of periodes
Identiteit in diversiteit	Overeenkomsten en verschillen in taaluitingen, taalvariëteiten en talen onderscheiden	Toelichten hoe verschillen in taaluitingen, taalvariëteiten en talen de betekenis en het effect van boodschappen kunnen bepalen	Toelichten hoe verschillen in taaluitingen, taalvariëteiten en talen de betekenis en het effect van boodschappen kunnen bepalen
			Aspecten van talige diversiteit onderscheiden in de samenleving waarin ze leven
			Met behulp van een communicatiemodel analyseren hoe de context de betekenis van een taaluiting beïnvloedt
Taal, taalgebruik en taalsysteem	Het inzicht in de regels en kenmerken van het Standaardnederlands als taalsysteem gebruiken ter ondersteuning van doelgerichte informatieverwerking en communicatie	Het inzicht in de regels en kenmerken van het Standaardnederlands als taalsysteem gebruiken ter ondersteuning van doelgerichte informatieverwerking en communicatie Zinnen redekundig analyseren (zinsdelen onderscheiden), incl. effect van gebruik van intonatie en klemtoon ..., effect van verplaatsen, vervangen en verwijderen van zinsdelen Zinnen taalkundig analyseren (woordsoorten onderscheiden + effect van veranderen van de functie van het woord, de woordkeuze en het verschil in woordbetekenis)	Het inzicht in de regels en kenmerken van het Standaardnederlands als taalsysteem gebruiken ter ondersteuning van doelgerichte informatieverwerking en communicatie
			Zinnen taal- en redekundig analyseren om hun inzicht in het taalsysteem te vergroten, incl. effect van gebruik van intonatie en klemtoon ..., effect van verplaatsen, vervangen en verwijderen van zinsdelen, effect van veranderen van de functie van het woord, de woordkeuze en het verschil in woordbetekenis

Leerplannen Engels en Frans in de 2de graad D-finaliteit

II-Eng-d II-Fra-d Basisleerplan	II-Eng'-d II-Fra'-d B+	II-EngS-d II-FraS-d B+S
Tekstkenmerken en minimumvereisten (ERK richtsnoer A2+)	Tekstkenmerken en minimumvereisten (ERK richtsnoer B1)	Tekstkenmerken en minimumvereisten (ERK richtsnoer B1)
Lezen en luisteren lengte: af en toe iets langere teksten	Lezen en luisteren lengte: vrij lang	
Spreken en schrijven (in interactie) - zinsbouw: ook zinnen met beperkte mate van complexiteit - lengte: vrij beperkt	Spreken en schrijven (in interactie) - ook abstracte inhoud - zinsbouw: met beperkte mate van complexiteit - hogere eisen voor tekststructuur - lengte: af en toe langere teksten - hogere eisen voor grammatica en vlotheid	
	Bepalen van tekststructuur en -samenhang van teksten	Bepalen van tekststructuur en -samenhang van teksten
		Analyseren hoe de structuur en de opbouw van teksten de communicatie beïnvloeden
		Literaire teksten analyseren met ondersteuning van literaire concepten
Taalsysteem en taalgebruik (ERK richtsnoer A2+)	Taalsysteem en taalgebruik (ERK richtsnoer B1)	
		Zinnen taal- en redekundig analyseren
		Gelijkenissen en verschillen tussen talen toelichten

Leerplannen Geschiedenis in de 2de graad D-finaliteit

	II-Ges-d Basisleerplan	II-Ges'-d B+
Historische vraagstelling ontwikkelen	De leerlingen identificeren een historische vraag	De leerlingen beoordelen de onderzoekbaarheid van een historische vraag
		De leerlingen formuleren een onderzoekbare historische vraag
	De leerlingen situeren een historische vraag in het historisch referentiekader: tijd, ruimte en de maatschappelijke domeinen	
Kritisch redeneren met en over bronnen		De leerlingen beoordelen de representativiteit van historische bronnen om een historische vraag te beantwoorden
		De leerlingen verklaren mogelijke verschillen tussen twee historische bronnen over hetzelfde onderwerp
Tot beargumenteerde beeldvorming komen		De leerlingen verklaren verschillen tussen historische beeldvorming over eenzelfde historisch fenomeen in het licht van een historische vraag
Reflecteren over de relatie verleden, heden en toekomst		De leerlingen geven gelijkenissen en verschillen aan tussen actuele en historische fenomenen uit de bestudeerde periodes

Leerplannen Natuurwetenschappen in de 2de graad D-finaliteit

	Basisleerplan II-Nat-d	Leerplan B+ (II-Nat'-d) Leerplan II-BiWe-d (voor Fysica) Alle inhouden van B met daarbovenop:	Leerplan B+S (II-NatS-d) Leerplan II-BSW-d Leerplan II-BiWe-d (voor Biologie en Chemie) Alle inhouden van B+ met daarbovenop:
STEM	<ul style="list-style-type: none"> - Onderzoek voeren - Veilig en duurzaam werken - Ontwerp van een oplossing - STEM en samenleving 	<ul style="list-style-type: none"> - Gegevens of meetwaarden gebruiken. 	<ul style="list-style-type: none"> - Meetinstrumenten en hulpmiddelen
Biologie	<ul style="list-style-type: none"> - Homeostase: <ul style="list-style-type: none"> o Feedbacksysteem o Coördinatie reacties op prikkels - Voortplanting: hormonale regeling - Biodiversiteit - Interactie tussen organismen - Materie- en energiestromen in ecosystemen 	<ul style="list-style-type: none"> - Transport in planten - Driedomeinensysteem - Structuur, metabolisme, voortplanting van micro-organismen - Analyse gedrag en interacties van en tussen organismen 	<ul style="list-style-type: none"> - Onderzoek van micro-organismen
Chemie	<ul style="list-style-type: none"> - Mengsels en zuivere stoffen - Aspecten van een chemische reactie - Bouw en eigenschappen van atomen - Indeling samengestelde stoffen - Eigenschappen van stoffen - Kwantitatieve aspecten 	<ul style="list-style-type: none"> - Absolute en relatieve atoommassa - Chemische bindingen - IUPAC-naam en chemische formules - Anorganische reactietypes - Principe van oplossen en elektrische geleiding - Molaire grootheden - Neerslag- en neutralisatiereactie 	<ul style="list-style-type: none"> - Synthese- en analysereactie - Verband structuur en chemische en fysische eigenschappen - Gasontwikkelingsreactie - Redoxreactie
Fysica	<ul style="list-style-type: none"> - Rechthoekige bewegingen en ERB - Kracht en bewegingsverandering - Druk - Energieomzetting (kwalitatief en beperkt kwantitatief) - Vermogen en rendement - Temperatuursveranderingen en faseovergangen - Wet van Ohm - Elektrisch vermogen en Joule-effect 	<ul style="list-style-type: none"> - Complexere kwantitatieve energiebalans - Ideale gaswet - Kwantitatieve warmtebalans 	<ul style="list-style-type: none"> - Stralenmodel voor licht - Beeldvorming bij spiegels en lenzen - Krachten- en krachtmomentenbalans - Gemengde gelijkstroomkringen kwantificeren

Leerplannen Wiskunde in de 2de graad D-finaliteit

	Basisleerplan II-Wis-d	B+ II-Wis'-d	B+S' II-WisS'-d	B+S II-WisS-d	B+S'' II-WisS''-d
Problemen oplossen en wiskundig redeneren	Voor alle leerplannen: generieke doelen				
Bewijzen met bewijstechnieken					✓
Getallenleer	Voor alle leerplannen: rekenen met reële getallen				
Meetkunde	Voor alle leerplannen: onderlinge ligging in ruimte, gelijkvormigheid, stelling van Pythagoras, goniometrie in rechthoekige driehoeken, vectoren				
Rekenen met vectoren				✓	✓
Goniometrie (sinus- en cosinusregel, verwante hoeken)				✓	✓
Inproduct en analytische meetkunde in het vlak					✓

Algebra en functieleer	Voor alle leerplannen: inleiding functies, eerstegraadsfuncties (incl. vergelijkingen en ongelijkheden), stelsels, tweedegraadsfuncties van de vorm				
Functies met voorschrift $f(x)=c/x$			✓	✓	✓
Algemene tweedegraadsfuncties (incl. vergelijkingen)		✓	✓	✓	✓
Tweedegraadsongelijkheden			✓	✓	✓
Deelbaarheid van veeltermen					✓
Discrete wiskunde en logica	Voor alle leerplannen: telproblemen, waarheidstabellen				
Data en onzekerheid	Voor alle leerplannen: beschrijvende statistiek				
Spreidingsdiagrammen		✓	✓	✓	✓

Bijlage 5 - Studierichtingen in de D-finaliteit

In de tabel hierna worden inhoudelijke verschillen tussen de studierichtingen van de D-finaliteit in de 2de graad visueel weergegeven met drie nuances grijs in oplopende moeilijkheidsgraad (van lichtgrijs naar donkergrijs): Het betreft een schematische weergave die niet alle inhoudelijke nuances kan visualiseren. Voor een meer gedetailleerde beschrijving: zie 5 Oriëntering binnen de D-finaliteit. Waar relevant zijn ook de bijkomende elementen van de richtingspecifieke vorming vermeld in de laatste kolom.

Tweede graad Studierichtingen D-finaliteit	Inhouden	Wiskunde	Natuurwetenschappen				Moderne talen		Geschiedenis	Bijkomende specifieke vorming
			Biologie	Chemie	Fysica	STEM	Nederlands	Frans/Engels		
	Architecturale en beeldende vorming									Artistieke expressie Kunstbeschouwing
	Bedrijfswetenschappen									Bedrijfswetenschappen Economie
	Beeldende en audiovisuele vorming									Artistieke expressie Kunstbeschouwing
	Biotechnologische STEM-wetenschappen									Algoritmen en programmeren
	Biotechnologische wetenschappen									-
	Bouwwetenschappen									Algoritmen en programmeren
	Dans									Artistieke expressie Kunstbeschouwing
	Economische wetenschappen									Bedrijfswetenschappen Economie
	Grieks-Latijn									Grieks Latijn
	Humane wetenschappen									Filosofie Kunstbeschouwing Sociologie en psychologie
	Latijn									Latijn
	Maatschappij- en welzijnswetenschappen									Filosofie Kunstbeschouwing Sociologie en psychologie
	Moderne talen									Communicatiewetenschappen en taaltechnologie Duits
	Muziek									Artistieke expressie Kunstbeschouwing
	Natuurwetenschappen									-
	Sportwetenschappen									Bewegingswetenschappen
	Technologische wetenschappen									Algoritmen en programmeren
	Woordkunst-drama									Artistieke expressie Kunstbeschouwing